

in jus vocent subditos nostros merè Laicos in dictis causis a-
tionum merè personalium.

XV. Et ne videatur jurisdictioni Ecclesiasticæ in causis purè
spiritualibus ullatenus præjudicare, expressè dicit *art. 4.* illa à
se ordinata salvâ jurisdictione Ecclesiasticâ & materia Sacra-
mentorum, & aliis merè spiritualibus, de quibus Ecclesiasti-
fici cognoscere poterunt etiam contra laicos. *Sans prejude-
citer toutes fois de la jurisdiction Ecclesiastique, es matieres
des Sacramens, & autres pures spirituelles & Ecclesiastiques,
dont ils pourront cognoscire contre lesdits purs laïcs se-
lon la forme de droit.*

Id est: Sine detrimento nihilominus Jurisdictionis Eccle-
siasticæ in materia Sacramentorum & aliis merè spiritualibus
& Ecclesiasticis, de quibus cognoscere poterunt contra dictos
merè Laicos secundum formam Juris.

XVI. *Qui & art. 3.* expressè monet, prædicta non nisi
per provisionem fuisse ordinata; & nec hoc contra illos, qui
contrario Arresto interveniente Procuratore Regio essent
muniti. *Et ce par maniere de provision quant à ceux dont
le fait à été receu, sur la possession d'en cognoscire, & jus-
ques à ce que par nous autrement en ait été ordonné, & sans
en ce comprendre ceux, qui en auroient obtenu arrest don-
né avec nostre procureur general, s'aucuns y ha.*
Id est:

Atque id per modum Juris fiduciarii quoad eos quorum
causa admittit ratione possessionis de illa cognoscendi, &
donec aliter per Nos fuerit statutum, non comprehendit iis
qui interveniente Procuratore nostro Generali decretum ob-
tinuissent, si qui tales sint.

XVII. Verum hæc provisionalis ac limitata ordinatio sen-
sim in definitivam & absolutam ex Curia usi & Arrestis Par-
lamentorum transivit, uti notat Carolus Fevretius de Abusu
lib. 1. cap. 4. num. 11. Parliamenta enim ab edita hac Regia
ordinatione, omnes citationes, omnesque processus in
Curia Ecclesiasticis contra laicos ex causis civilibus & pro-
fanis rejecerunt, ut nullos & abusivos, non obstantibus qui-
buscumque indultis, privilegiis aliisque titulis, vel possessio-
ne.

XVIII. *Extat parte 1. Edictorum Flandria lib. 1. Rubri-
ca 4.* ordinatio Maximiliani & Philippi de 24. Augusti 1486.
qua inhibetur, ne quis in Comitatu Flandriae cujuscumque
conditionis aut status in actionibus personalibus, civilibus &
profanis (quarum cognitio ad temporalem ipsius Comitatus
Flandriae jurisdictionem spectat) alibi quam coram tribunali
seculari laicum citare presumat, & quidquid in contrarium
actum fuerit, cassetur & annulletur. Verba ordinationis sunt:
*Vous (President & Gens du Conseil en Flandre) mandons &
commettons par ces presentes, que par nos baillifs & autres
Officiers de nos villes & lieux de nostre dict pays & Comte
de Flandres ou l'on est accoustume de faire cryx & publica-
tions, vous faites par cry public, tele inhibition & despen-
ce de par nous, à tous nos subiects de nostre dict pays & Com-
te de Flandres, de quelque estat ou condition qu'ils soient
que contre ny aprensance de nosdicts droits, preeminences
& jurisdiction temporelle, ils ne tirent ou facent tirer, tra-
veiller ou molester, aucuns de nosdicts subiects laïcs en a-
ctions personnelles, prophanes & civiles (dont la cognoissance
& judicature appartient à nous, & à nos loix & justices
temporelles) ailleurs que par devant sceles nos loix & justices
temporelles. Ainsy, que tout ce que par eux ou aucun d'eux
aura été fait ou pour suoyt au contraire, qu'ils le revocquent
ou facent revocquer & mettre au neant: & ce sur & à peine
de soixante livres parisis de nostre monnoye de Flandres, à
appliquer à nostre prouffit, pour autant de fois qu'ils seront
trouvez faisans ou avoïr fait le contraire.*

Id est: Vobis (Præsidi & Consiliariis Flandria) man-
damus, & per præsentis committimus, ut Prætores nostros
aliosque Civitatum nostrarum & locorum dictæ nostræ Pro-
vinciae & Comitatus Flandriae Præfectos, in quibus proclama-
tiones & promulgationes fieri consuetum est, curetis per
proclamationem publicam talem inhibitionem nostro nomi-

ne omnibus subditis nostris dictæ Provinciae & Comitatus
Flandriae cujuscumque gradus aut conditionis fuerint, pro-
mulgari, ne in detrimentum aut contra dicta nostra jura,
prærogativam & temporalem jurisdictionem, in jus
vocent aut vocari faciant, vexent, aut infestent quempiam
dictorum nostrarum subditorum Laicorum quoad actio-
nes personales, profanas & Civiles (quorum cognitio & deci-
sio Nobis, legibus nostris & seculari tribunali competit)
alibi quam coram tribunali isto & legibus Civilibus. Sed
ut quidquid actum fuerit aut institutum in contrarium re-
vocent aut revocari jubeant & irritum fieri, idque indicta
pœna sexaginta librarum parisis monetæ nostræ Flan-
driæ in emolumentum nostrum convertendarum, toties
quoties deprehendantur contra hæc delinquere vel deli-
quissent.

Id ipsum rursus pro Comitatu Flandriae ordinavit per for-
mam Edicti Carolus V. anno 1522. extatque eodem loco. Ver-
ba idiomate Flandrico expressa sunt: *W's hebben by goede
ende ripe delibetatie van raede ende uyten onsen eyghen
monement recht vvezenhoyt ende vulcomen macht gheordon-
neert ende gestatuert, ordonneeren ende statuereen by vorme
van Edicte, midts desen onsen brieve dat nyemand vveie dat
by zy, binnen onsen lande ende graefschape van Vlaende-
renhem voors aen en verwoordere eenighe lecke ofte
vverlicke personen (van vvar state ofte conditie by zy) te
daghene ofte doen daghene, bevehene, travellu. rone, oft
anderfins te molesterene in enigher manieren, voor ende com-
me zaecken en actien personele, reele, mixte, prophane, en-
de civile, elders dan voor heurlieder vverlicke rechtien ende
jugeu ient behooren zal, op de peyne ende boete van Sestigh
ponden parisis, van vvingtigh grooten onser vlaemscher
munne't pont, telcker reyse als zy bevonden vverden zullen
dat ghebaen thebinne: ende oock mede, indien zy yet daer
teghens gheattempert hadden, dat zy ghebauden zullen
vvesen sselve te renanciereene ende doen renunciereen tot
buereen laste ende coste.*

Id est: Nos ex matura & æqua deliberatione & consilio &
motu proprio, certa scientia & plena auctoritate mandavi-
mus & statuimus mandamus & statuimus in forma Edicti per
has nostras litteras, ut nemo quicumque sit in hac nostra
Provincia & Comitatu Flandria in postquam presumat Lai-
cos ullos aut personas seculares (cujuscumque gradus aut con-
ditionis extiterit) citare aut citari jubere, in jus vocare, vexare,
aut aliis ullo modo incommo- dum iis facere ob causas & ac-
tiones personales, reales, mixtas, profanas & civiles alibi
quam coram ipsorum Judicibus & Justitia secularibus quibus
competet. Sexaginta librarum parisis viginti grossorum mo-
netæ nostræ Flandriæ in libram, pœna indicta, toties quoties
id fecerit deprehendatur. Deinde si quid contra ausi fuerint
ut teneantur iisdem actis, sumptu & onere proprii renunciare
aut renunciari curare.

Insuper mandat sub pœna 60. librarum, omnibus judicibus
Ecclesiasticis, Promotoribus, Scribis, Notariis, Procuratori-
bus, aliisque omnibus, ut caveant, posthac in Comitatu Flan-
driæ expedire aliquam citationem, monitionem, aliamve pro-
visionis formam, in materia & actione personali, reali, civili
vel profana (cujus cognitio ad judicem secularem spectat) aut
vi hujusmodi citationis & monitionis, urgere aut urgeri facere
aliquem laicum, non obstante quacumque contraria juris
dispositione, consuetudine aut praxi, quibus per se præsentis
Edictum derogat. *Insgelicks hebben vvy gheordonneert
ghestatueert ende verboden, ordonneeren, statuereen ende
verbieden by desen, an alle gheestelicke rechtiers ofte Jugeu,
Promoteuren, Scriben, Notarissen, Procureurs ofte ander
vvyze zy zyn, dat zy hem verdragen van nu voort an, bin-
nen onsen voorsyden lande ende Graefschape van Vlaen-
deren, eenighe citation, monition ofte andere manieren van
provisien te decerneere ofte expedieree, van materien ende
actien personele, reele, civile ofte prophane (dan of de ken-
nessen den vverlicken rechtiers competeert ende toebehoert)
noock oock uyten crachte van zulcke citation ende monition*

te vervolgen oft doen vervolgen, eenighe vande voorsy-
de lecke ende vverlicke personen, op gelicke peyne ende boe-
te van Sestigh pond parisis, te verbuerne by den ghewonen
dic ter contrarien ghebaen zal hebben, telcker reyse als dat
gebuereen zal: ende dat zy daer toe bedwvonghen vvoorden,
by die peyne vvorshreven. Ende indien zy dat ghebaen had-
den, dat zy selve terstont renuncieren tot buereen eyghen
coste: met reghenstaende eenighe dispositie van rechte, custu-
me ofte usantie ter contrarien, de vvelicke vvy hebben in dit
sick gederoguiert ende deroguierten mits desen onsen brieve.
Id est: Similiter mandavimus, statuimus, & prohibemus, man-
damus statuimus & prohibemus & hæc quibuscumque; Eccle-
siasticis Judicibus, Promotoribus, Scribis, Tabellionibus, Pro-
curatoribus aut aliis quicumque demum fuerint, ne in poste-
rum in hac dicta nostra Provincia & Comitatu Flandriae præ-
sumant citationes, monitiones, aut alterius generis rescripta
decernere & expedire in causis & actionibus personalibus, rea-
libus, civilibus aut profanis (quarum cognitio Judicibus se-
cularibus competit, ad eosque spectat) nec in vim talium cita-
tionum & monitionum quempiam prædictorum Laicorum
& secularium personarum persequantur aut persequi jube-
ant. Simili pœna & multa sexaginta librarum parisis indi-
cta, per solvendam per eum qui contra hæc deliquerit, toties quo-
ties id contingeret. Et per dictam pœnam ad id compellantur.
Si autem id egerint, ex templo actis proprio sumptu renunti-
ent: non obstante quavis Juris dispositione, consuetudine, aut
usu contrariis, quibus in hac parte derogavimus & derogamus
per hæc nostras litteras.

XIX. Concordata inter Episcopum Leodiensem & Caro-
lum V. de 1541. laicos penè in omnibus causis privative judici
seculari subijciunt; declarantque, quod nec hujusmodi causis
se potuerunt Judices Ecclesiastici immiscere. Sole fere cause tes-
tamentariae & dotales five ex contractibus antenupcialibus
resultantes & de bonis amortizatis excipiuntur, idque cum va-
riis limitationibus & modificationibus, ut titulo sequenti latius
exponeatur.

XX. Habentur hæc Concordata parte I. Edictorum
Brabantiae lib. 1. tit. 1. cap. 8. ubi & cap. 3. referunt confir-
matio Concordati inter Archiepiscopum Cameracensem &
Consiliarios Hannoniae, in quo inter cetera cavetur *art. 21.*
quod imposteriorum Judices Ecclesiastici non citabunt, aut citari
facient Hannonenses pro debitis procedentibus ex contractu,
mercatura, aut alia finali causa civili. *Item ceux d' Eglise se
garderont d'oresnavant de citer au faire citer les maans
du pays d' Haynault pour sommes de deniers procedans des
contracts, marchies, & autres semblables purement civils.*

Id est: Item cavebunt in posterum Ecclesiastici, ne citent
aut citari jubeant in colas Hannoniam ratione pecunie & ex con-
tractu, emptione, alique talibus merè civilibus debita.

XXI. Ordinatione Regia anno 1512. in Gallia cautum fuit,
nullum laicum coram iudice Ecclesiastico vocari posse, nisi in
citationis libello nominatim adtribatur causa ex qua citatur.
Hujus Ordinationis meminit Renatus Choppinus De Sacra
Politia lib. 2. tit. 1. cap. 4. qui & addit: "Minimè verò otio-
sa Regia illa constitutio, ne profani Ordinis viri promiscuè
apud Pontificios Præfectos conveniantur, navè in discrimi-
natum de omni causarum genere cognitionem interponant."

Id ipsum anno 1521. ordinavit Carolus V. ut causæ sic ex-
pressâ deliberare & cognoscere queant laici citati, num coram
iudice Ecclesiastico comparare debeant, an verò citationes hu-
jusmodi aliâ viâ cessare faciant. Verba sunt: *Ordonnons & sta-
tuons par ces presentes, per maniere de Edit perpetuel, que
d'oresnavant toutes les Citations è emaner & decerner par
les Officiaux & autres Juges Ecclesiastiques, desdictes Cours
spirituelles de Cambray, Arras, Tournay, Terouane & au-
tres, contre nosdits Subiects & gens Laïcs soient libellees &
narrees des Causes, Raisons, & actions, pour lesquelles elles
se decernent & obtroyent: à fin que nosdits Subjects Laïcs
citez, puyssent par sceles sçavoir & deliberer (sans autres
Frais, Travail ou Despens) de ce qu'ils en auront à faire:
& s'ils sont tenus de comparoir esdicts Cours, ou faire cesser*

lesdictes Citations par autre voye; vevillent & ordonnent
par cesdictes presentes, de nostre certaine science, qu'aux
Citations autrement expedies & decernees, ne soit aucunne-
ment obey.

Id est: Mandamus & statuimus per has præsentis in forma
Edicti perpetui, ut in posterum omnes citationes quæ emana-
bunt & decernentur per Ministros aliosque Judices Ecclesiasti-
cos dictarum Curiarum Ecclesiasticarum Cameracensis, A-
trebatensis, Tornacensis, Teroanæ & aliarum adversus præ-
fatos nostros subditos & Laicos, non influentur sine libello
& narratione causarum, rationum & actionum, quæ quas de-
cretæ fuerint & concessæ. Eatenus ut dicti nostri subditi Laici
citati inde possint cognoscere & deliberare (omissis aliis sump-
tibus, molestiis & impensis) quid ipsis agendum incumbat:
& utrum in dictis Curia siltere se teneantur, aut dictarum ci-
tationum cessationem alio modo procurent: volentes & man-
dantes per hæc præsentis ex certa nostra scientia, ut Citatio-
nibus alio modo decretis & concessis non deferatur.

XXII. Testatur insuper Fevretius De Abusu lib. 4. cap. 6.
num. 1. axioma hoc moribus Galliarum receptum esse, laicum in
iudicem Ecclesiasticum consentire non posse, five ejus jurisdic-
tionem prorogare.

Similiter in Hispania teste Emanuele Gonzales in Commen-
tario ad Cap. 18. De Foro competentis num. 10. speciali
„ Principis jussione inhibito est laicis, Ecclesiasticorum judi-
„ cum prorogate jurisdictionem, si rei sint; quod si faciant,
„ nullus est processus coram Ecclesiastico fabricatus; Fiscalis
„ que Regius petere in Aula Auditorum potest, ut talis decla-
„ retur. Quæ quidem leges Regia (pergit Gonzales) nec
„ sunt contra immunitatem Ecclesiasticam, neque contra illam
„ jurisdictionem: quia in laicos reos, causisque merè profanis
„ nulla Ecclesiasticis judicibus competit jurisdictio.

Posthac concludit Gonzales: "Substinentia ergo est lex
„ politica, quàm omnes Christianæ nationes habent. Tum i-
„ bidem refert variarum Nationum auctores, qui de hac praxi
testantur.

XXIII. Hinc facile cognosci potest, ad quam angustos li-
mites hodie restricta sit auctoritas vel jurisdictio iudicum Ec-
clesiasticorum in causis civilibus & profanis laicorum; quoad
que jam planè abrogata sit lex illa, quam sub nomine Theo-
dosii renovaverat, & per omnes sui Imperii ditiones observari
voluerat Carolus M. qua lege per mittebatur laicis, in quacum-
que parte litis iudicem secularem declinare, causamque ad ju-
dicem Ecclesiasticum transferre idque & altero litigante etiam
refragante; quemadmodum capite præcedenti latius exposi-
tum fuit.

XXIV. Hæc jurisdictionis Ecclesiasticæ in decidendis causis
civilibus præsertim laicorum diminutio cepit & crevit cum
ipsa immutatione formæ five modi exercendi judicium Ecclesia-
stica, tum quoad personas iudicum five decidendum causas,
tum quoad instructionem & examen causarum. Quæ enim
primitus per Episcopos tanquam amiables arbitros sine stre-
pitu & formalitatibus forensibus decidebantur; cœperunt
postmodum per Officiales ad rigorem juris, & adhibitis omni-
bus solemnitatibus modo forensi tractari, & decidit adeo ut in
forma procedendi à seculari iudicio vix differrent; quemad-
modum in sequentibus latius ostendetur, ubi unâ demonstra-
bitur, quomodo hæc iudiciorum Ecclesiasticorum formâ in-
troducâ, mirum non sit, quod ipsæ laicorum causæ civiles
Ecclesiasticis judicibus substractæ fuerint.

CAPUT III.

Quæ fuerit jam pridem Episcoporum auctoritas in
decidendis causis civilibus Clericorum?

- 1. Olim etiam sanctissimi Episcopi decidendis causis laico-
rum se impendebant.
- 2. Decidebant causas postus ut arbitratoris, quam ut ju-
dices.
- 3. Can.

3. *Causam ad Episcopum deferri olim penè erat idem quod liti renuntiare.*
4. *Ratio ob quam conveniat, ut Clerici suas quaestiones committant decidi ab Episcopo sine strepitu iudicii forensis.*
5. *Convenit id Clericorum & Monachorum vocationi.*
6. *Canon voluit Clericos à litibus abstinere; & praecipit Episcopis, ut ipsos ad concordiam revocent.*
7. *Olim Clericus in causa civili recurrens ad saeculare iudicium relicto Episcopo multabatur.*
8. *Dicebatur huiusmodi Clericus indignè de Ecclesia sentire.*
9. *Concilium Chalcedonense vult ut causa Clericorum vel per Episcopum vel per arbitros decidatur.*
10. *Concilium unice intendit, ut Clericorum quaestiones sine strepitu liti deciderentur.*
11. *Quomodo S. Augustinus quaestiones inter suos Clericos & Monachos componeret?*
12. *Deferenda est quaestio ad Episcopum, tametsi laicus contra clericum quaestionem habeat.*
13. *Id voluit Justinianus Imp.*
14. *Justinianus mens fuit Clericos & Monachos à forensibus iurgis eximere.*
15. *Justinianus abrogavit legem, qua Monachos Provinciae Receptoribus subiciebat.*
16. *Ne à sacris suis officiis avocarentur, volebat eos extra Provinciam evocari.*
17. *Causas clericorum decidi vult Justinianus sine solemnitate iudiciali.*
18. *Scopus privilegii Fori est litium Clericorum amicabilem decisis; utque causa celerrimè terminentur.*
19. *Qualiter sententia Episcopi in causis Clericorum executioni mandanda ex Constitutione Justiniani.*
20. *Exemptio Clericorum à foro saeculari per recentiores Principum & Praetorum leges confirmata.*
21. *Capitularia Regum Francorum volunt clericum à suo Episcopo & non à iudice saeculari iudicari.*
22. *Laicum vetatur clericum trahere ad publicum iudicem.*
23. *Iudex publicus olim opponerebatur.*
24. *Circa saeculum 12. Pontifices & Episcopi multum hanc clericorum exemptionem urserunt, & extenderunt.*
25. *Innocentius III. respondit, clericum privilegio fori nequidem in causis profanis renuntiare posse.*
26. *Nequidem cum iuramento.*
27. *Conformiter ad hoc Innocentii responsum etiam postmodum in Synodis decretum fuit.*
28. *Nec per contractum clericus se laico iudici subicere poterant.*
29. *Clericus plerisque in locis laicum ad iudicem Ecclesiasticum citare poterat.*
30. *In recentioribus Synodis exemptio clericorum à iurisdictione laicorum confirmatur.*
31. *In asserenda clericorum exemptione idem semper mansit Ecclesiae scopus & spiritus.*

I. Tendimus 6. 1. quantopere sanctissimi etiam Episcopi se impenderint decidendis quaestionibus & disceptationibus Fidelium, etiam super rebus temporalibus & profanis, idque non dominandi animo, aut auctoritatem iurisdictionemque suam amplificandi spiritu; sed pacem ac charitatem inter Fideles conciliandi, ipsosque à forensibus iudiciis, ad mentem Apostoli, avocandi studio.

II. Ipsa quippe iudicia Ecclesiastica (ubi & ibidem notavimus) primitus erant amabilia arbitria potius, quam iudicia; ipsique Episcopi non tam iudicis, quam amicabilis arbitratoris partes exercebant nec tam ad rigorem legum & juris civilis, quam iuxta leges charitatis quaestiones ex aequo & bono decidebant.

III. Unde quaestionem vel causam ad Episcopum deferre, idem erat, ac iudicio Forensi renuntiare, & causam arbitrio Episcopi sine strepitu iudicii decidendam committere. Qua-

propter S. Augustinus Christiano iusto quidem, sed tamen infirmo permittit, temporalia sibi ablata repetere, sed Ecclesiastico, non Forensi iudicio. Describens enim l. 3. ad Bonifacium c. 5. hominem perfectissimum in fide viventem, sed imperfectiorem, dicit inter cetera de illo: Eleemosynarum largissimus, injuriarum patientissimus, qui non solum non auferat aliena, sed nec sua reposcat ablata. De hoc autem ita pronuntiat: Possidet rem familiarem, faciens inde eleemosynas, non tamen quam ille tā largas; non auferit aliena; sed quamvis Ecclesiastico iudicio, non Forensi, tamen repetit sua.

IV. Si ergo Ecclesia tantopere sollicita fuerit, ut communes fideles à forensibus iudiciis retraheret, ique suas quaestiones de rebus temporalibus, ut minus ipsi Episcopis aut sapienti alicui, secundum monitum Apostoli, decidendas & terminandas à forensi strepitu crederent, quid mirum, si Clericos & Monachos à forensibus iudiciis abstinere iusserit: utpote, qui praeter communi populo rerum terrenarum contemptum profitentur, ipsique populum tenentur suo exemplo illarum contemptum docere.

V. Accedit quòd Clericorum & Monachorum vocationi & instituto magis, quam laicorum contrarietur forensis litium tumultus. Cum enim Clerici Ecclesiae Ministerio ad spiritualem animarum profectum sint destinati; & Monachi ad vitam solitariam, & à mundo absconditam & abstractam, factum clarum est, statui & vocationi ipsorum planè contrariari iuribus & litibus forensibus implicari.

VI. Ex Concilio Carthag. IV. *Can. 19.* refert Gratianus *Canf. 14. q. 1. Can. 1.* Episcopus nec provocatus pro rebus transitoris litiget.

Et *Dist. 90. Can. 1.* ex eodem Concilio recitat: Discordantes Clericos Episcopus vel ratione vel potestate ad concordiam trahat: inobedientes Synodus per audientiam damnet.

VII. Volebant igitur Patres, ut Clerici quaestiones suas Episcopi subicerent, & Episcopi ipsos ad concordiam revocarent. Concilium Carthaginense III. cui Augustinus interfuit, *Canone 9.* decernit: Item placuit, ut quisquis Episcopus, Presbyterorum & Diaconorum seu Clericorum, cum in Ecclesia ei crimen fuerit intentatum, vel civilis causa fuerit commota, si relicto Ecclesiastico iudicio, publicis iudiciis purgari voluerit, etiam si pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat, & hoc in criminali iudicio. In civili verò perdet quod evicit, si locum suum obtinere voluerit.

VIII. Legitur hic Canon apud Gratianum *canf. 11. quest. 1. Can. 43.* cum additamento: Cui enim ad eligendos iudices, undique patet auctoritas, ipse se indignum fraterno confortio iudicat, qui de universa Ecclesia male sentiendo, de iudicio saeculari postulat auxilium, cum privatorum Christianorum causas Apostolus ad Ecclesiam deferri, atque ibi terminari praecipiat.

Monet autem Justellus in notis ad Codicem Ecclesiae Africanæ: "Quae quidem verba in omnibus Latinis Graecisque codicibus edis & manuscriptis, quibus in hac editione usi sumus, non habentur, nec in collectione Dionysii Exigui Monguntiae edita anno 1525."

Quisquis interim hae verba Canoni addidit, indicare voluisse videtur, quam indignè agant Clerici, qui quasi indigni de Ecclesia sentientes quam Laici, saecularia iudicia praeter Ecclesiasticis eligunt.

IX. Quapropter Patres Synodi Chalcedonensis *Can. 9.* decreverunt: "Si quis Clericus habet cum Clerico litem aut negotium, proprium Episcopum non relinquat, & ad saecularia iudicia ne excurrat, sed causam prius apud proprium Episcopum agat: vel de Episcopi sententia apud eos, quos utraque pars elegerit, iudicium agatur: Si quis autem praeter haec fecerit, Canonis praemis subiiciatur."

X. Quid hinc aliud intendit Synodus Chalcedonensis, nisi Clericis aditum ad saecularia & forensia iudicia ocludere, iisque praecipere, ut quaestiones inter ipsos exortas arbitrio Episcopi determinandas committant, vel certè ex Episcopi sententia & consilio alii quos elegerint; id est, arbitris.

Unde

Unde Isidorus Canonem hunc referens legit: *Apud ARBITROS ex utraque parte electos audiatur negotium*: quamlectionem secutus videtur Gratianus *canf. 11. q. 1. Can. 46.* quamvis non rectè restringat recursum ad arbitros ad casum quo esse *negotium ipsius Episcopi.*

XI. Quomodo lites inter Clericos Monachosque suos componeret terminaretque Augustinus, ipse exponit Sermonem 49. *De Diversis seu 355.* novae editionis: Si pueri isti servi Dei sunt (ait) litem hanc inter illos cito finimus. Audio illos ut pater, & forte melius quam pater ipsorum. Videbo quid fit iuris, sicut Deus voluerit cum paucis fratribus fidelibus honoratis, & Deo proprio, de numero vestro, id est, de plebe ista. Audio inter illos causam; & sicut Dominus donaverit, finio.

XII. Nec dumtaxat quaestiones Clericorum & Monachorum ad Episcopum deferendae erant si Clericus contra Clericum, & Monachus contra Monachum quaestionem haberet, sed etiam si Laicus quaestionem haberet contra Clericum, aut Monachum, ad Episcopum deferri debere, non tantum sacris Canonibus; sed & Principum legibus cautum erat.

XIII. Justinianus Imperator in *Novella 79. cap. 1.* sancit, si quis quicumque habuerit causam cum aliquibus venerabilibus Sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in Monasteriis constitutis, Deo amabilem civitatis illius Episcopum interpellat. Ille verò mittat & cum omni honestate quae sunt de personarum praesentia disponat: sive oportet per Abbates, sive per Responsales, sive per alios quoslibet hoc fieri. Ipsi verò eum omni veneratione sacerdotali causam examinet & iudicet, & civiles non sint penitus eis iudices, neque confundant eorum honestatem, cum idonei sint Deo amabiles singularem civitatum Episcopi, & quae de lite sunt, & de cautela iudiciorum disponente & iudicatore honestè atque sacerdotally, & secundum leges nostras, & sacratissimas regulas. Si enim & qui aliquam rationem habere putantur, merentur iustitiam, & honestas sacerdotum inviolata integraque servabitur.

Quamvis hic dumtaxat Sanctimonialium & mulierum in Monasteriis manentium mentio fiat, nihilominus *ex cap. 2.* & epilogo *Novellae* constat, eandem & ad Monachos Constitutionem extendi.

XIV. Vult ergo Justinianus causas Monialium & Monachorum ad Episcopos deferri, ut ipsi non tamquam iudices civiles judicialiter & cum strepitu & formula Forensi, sed honestè & sacerdotally eas terminet: ut ita à forensi contentione Monachi expediti sine impedimento Deo vacare queant; quod & *cap. 2.* expressit dicens: "Sed etiam accelerari lites sancimus Monachis illatas, ut non mens eorum occupetur circa litem sollicitudinem: sed velociter liberati, sacris operibus obsecudent."

XV. Rectè notat Cujacius ad hanc *Novellam*, quod hic Justinianus abrogaverit Constitutionem quae refertur in *L. 31. Cod. De Episcopis*, qua decernitur, Monachos ad iudices extra suas Provincias trahi non posse, sed apud suos iudices ordinarios, id est, Provincialium Rectores, in quibus locis degunt, Ecclesiarum ministeriis obsecudent (quod ad Clericos, de quibus etiam hic agitur, refertur) omniumque contra se agentium excipiant actiones.

XVI. Porro quamvis hae lex antiquata sit per Justinianum quatenus Monachos ad Rectores Provincialium evocari in causis civilibus permittebat; nihilominus & hoc in favorem Monachorum cavebatur, ne ad quosvis longè etiam extra Provinciam distitos iudices, quemadmodum communes laici, conveniendi essent: "ratione hac notanda: ut his horis saltem atque temporibus quibus religiosos viros à turbulenta observatione praeceptorum vacare contigerit, eumque eos ad tempus peitorum intentio calumniosa laxaverit, ad sua vel monasteria & venerabiles Ecclesias conferentes, sapienti animo, precatione sollicita, facilliusque de proximo sacrosanctis altaribus obsecudent, in suis laribus domiciliisque constituti."

XVII. Hinc rursus manifestum est, ipsos etiam Principes

Christianos, iam pridem sollicitos fuisse, ne per tumultum forensium negotiorum sanctum Monachorum ovum turbaretur.

Quod in citata *Novella* de Monachis decreverat Justinianus, id postulante Menna Patriarcha Constantinopolitano per *Novellam 83.* ad Clericos extendit, nimirum ut si quis habeat adversus eos pecuniariam causam, prius ad Deo amabilem Archiepiscopum pergat, sub quo constitutus est, & interpellat eum, & ex non scripto iudicium mereatur, & si hoc fiat, nec inquietet eum nec trahat ad auditoria civilia, neque à sacro eum vocare faciat ministerio; sed ex non scripto examinetur negotium sine damnis, & accipiat formam forsam etiam scriptam, & si hoc quoque partes voluerint & proposuerint, & liberentur alterutro certamine.

Finalia verba *liberentur alterutro certamine rectè* interpretatur Dionysius Gothofredus in notis, id est, *exceptionibus & dilationibus nimis.*

Et Cujacius ad praedictam *Novellam 79.* hanc praesentem *Novellam 83.* breviter sic contraxit: "Ex *Novella 83.* Clerici actione pecuniaria committuntur coram Episcopo, qui litem finiat celerrimè sine sumptu, & sine scriptura solemnenni."

XVIII. Itaque omnis scopus huius privilegii Clericalis, quod hodie *privilegium fori* vocatur, fuit, ut Clericorum causas citra strepitum forensium quam citissimè finirentur; quod Justinianus in eadem *Novella* indicat, ubi §. 1. declarat, quod si aut propter causae naturam, aut propter quandam forte difficultatem non fuerit possibile Deo amabili Episcopo decidere negotium, tunc licentiam esse & ad civiles iudices pergere, & privilegii omnibus custodiis, quae reverentissimis Clericis sacrae praesant Constitutiones, & litigare, & examinationem fieri, & terminum imponi liti, & ita liberam fieri causam clarissimis iudicibus secundum nostras constitutiones vel leges studentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere.

Velociter ergo decidi lites Clericorum praecipit, rationem subiungens: "Ut non propter huiusmodi causas sacris amoveantur obsequiis, & cum oporteat Deum placari, & decencia Sacerdotibus agi, auditoriis detineantur & illis turbis, atque inhaerente tumultu litigantium animabus."

XIX. Has leges postmodum rursus confirmavit Justinianus *Novella 123. cap. 21.* addita tamen hac moderatione: ut si Episcopus sententiam tulerit, & alter litigantium intra decem dies contradicat iis quae iudicata sunt, tunc locorum iudex causam examinet, & si invenerit iudicium rectè factum, etiam per sententiam propriam hoc confirmet, & executioni propriae tradat, quae iudicata sunt: & non liceat secundo in tali causa victo appellare. Si verò (pergit Justinianus) iudicis sententia contraria fuerit iis quae à Deo amabili Episcopo iudicata sunt, tunc locum habere appellationem contra sententiam iudicis, & hanc secundum legum ordinem referri & exerceri. Si tamen ex imperiali iussione aut judiciali praeccepto Episcopus iudicat inter quascumque personas appellatio ad imperium, aut ad eum qui transmittit negotium, referatur.

XX. Hanc auctoritatem Episcoporum in decidendis Clericorum causis, & eorum à iurisdictione Laicorum exemptionem posteriores Principes & Synodi sapienter renovarunt & confirmarunt.

XXI. Libro 1. Capitularium Regum Francorum *cap. 28.* legitur conformiter ad Canonem Chalcedonensem supra relatatum: "Si Clerici inter se negotium aliquod habuerint, à suo Episcopo iudicentur, & non à saecularibus."

XXII. Sub idem tempus in Capitularibus Herardi Archiepiscopi Turonensis legitur: "Ut nullus Laicorum quemquam Clericorum absque permisso Episcopi compellat ad causas ire ad publicum. Et qui fecerit donec corrigat, ab Ecclesia societate pellatur."

XXIII. Dum hic vetatur Laicis Clericos ad publicum

ut-